

Koninklijke wagen en steigerende paarden in Lahringen, historische achtergronden van Simon Vestdijks roman ‘Meneer Visser’s hellevaart’

Jeanine Otten

In een vorig artikel schreef ik over de historische achtergrond die Simon Vestdijk gebruikte bij zijn roman *Meneer Visser’s hellevaart*.ⁱ Het bleek dat het schandaal dat commissaris Eveking zijn kop kostte grote gelijkenis vertoonde met het politieschandaal dat zich in 1920 in Harlingen heeft afgespeeld.

Door een vondst van een fotokaart in het archief van het Hannemahuis in Harlingen zijn nog een paar feiten duidelijk geworden waaruit opnieuw blijkt dat de schrijver zich voor *Meneer Visser’s hellevaart* liet inspireren door ware gebeurtenissen in Harlingen. De optocht met allegorische wagens waarbij de handlangers van meneer Visser paarden aan het steigeren brengen, heeft werkelijk plaatsgevonden in 1908, echter niet op Koninginnedag 31 augustus zoals in het boek, maar op 7 september 1908. De optocht was niet ter gelegenheid van Koninginnedag, maar ter gelegenheid van de festiviteiten ter ere van het 10-jarige koningschap van H.M. Koningin Wilhelmina.

De foto in de etalage

Eén van de foto’s van de optocht die meneer Visser in de etalage van de fotozaak van de dames Kistemaker op de Achterweg nauwkeurig bekijkt, blijkt echt te bestaan. Ook het motief van de steigerende paarden in de optocht komt overeen met een werkelijke gebeurtenis: in de optocht op 7 september, vlak om de hoek bij het woonhuis van de familie Vestdijk, steigerde een paard voor een wagen, waardoor een dissel brak en men met één paard minder verder ging.

Meneer Visser staat voor de fotowinkel van de dames Kistemaker op de Achterweg (= de fotowinkel van de dames Van der Hoek, Heiligeweg 40) en bekijkt nauwkeurig de foto’s van de optocht op Koninginnedag. Er volgt een beschrijving van de foto’s:

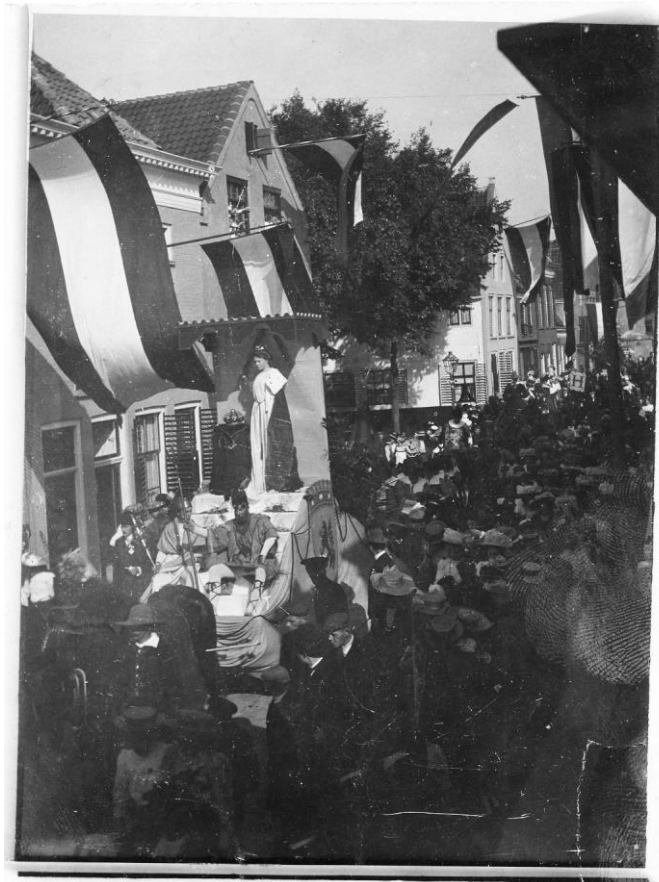
In het winkelraam van de fotozaak, waarvoor meneer Visser zich had opgesteld, hingen drie grote fotografieën, waarop, onder laag overhangend gebladerte door, een soort zegekar kwam aangereden, telkens op een andere afstand van de toeschouwer. Het volk, aan weerskanten in hagen geschaard, hield hardnekkig de naderende wagen in ’t oog [...] Dames met schijfvormige hoedjes, de blouses tot onder de lippen dichtgeknoopt, stonden tussen mannen, vrouwen, meisje en kleine kinderen die omhoog werden getild. [...] Op de zegekar, die bespannen was met vier bepluimde paarden, en waarvan de treden waren bezet door een Mercurius met hoed en staf, en een baardige Poseidon, die een fikse drietand hanteerde, stond, als kruispunt van al die blikken, een slank, rijzig meisje, dat zich met één hand aan een lusje vasthield, aangebracht in de achterwand van een baldakijn van eenvoudig beschilderd hout. [...] Zij droeg een mantel van hermelijn over een donker onderkleed, een koperen spang om haar pols. Een halvemaanvormig kroontje sierde haar blond haar. Naast haar lag een grotere kroon op een hoge pouffe. [...] De foto’s moesten genomen zijn uit ’t huis naast dat van Wachter, niet in de Gelaarsde Kat, maar op het Schoolplein.ⁱⁱ

Gelijkenis met een verzonden fotokaart

In de fotocollectie van het Hannemahuis bevindt zich een dergelijke foto. Deze foto leidde tot nu toe een onopgemerkt bestaan. Het is een fotokaart (hoogte 14 cm, breedte 9 cm), verstuurd op 9 september 1908 vanuit Harlingen naar Utrecht. De foto is gemaakt vanaf de eerste verdieping van een woning in de Hoogstraat, richting de in Harlingen bekende ‘De Rode Ploeg’ Hoogstraat 25 (het tweede pand van links). Wie de foto gemaakt heeft, is niet bekend. Wel is opmerkelijk dat de foto heel snel na de opname op 7 september is afgedrukt en op 9 september 1908 als fotokaart verstuurd kon worden. De 9-jarige kaartschrijfster Hinke Klein (woonachtig boven de winkel van haar vader op

Hoogstraat 25) feliciteerde haar tante Tie Klarhamer-Klein met haar verjaardag en schreef over de optocht die "eergister" (dus 7 september 1908) in Harlingen te zien was.

Op de foto staat een meisje, verkleed als de jonge koningin Wilhelmina bij haar kroning, in hermelijnen mantel, onder een eenvoudig houten baldakijn. Zij houdt zich aan een lus in de achterwand van het baldakijn vast; een grote koningskroon ligt naast haar op een omfloerst tafeltje. Aan haar voeten op de door paarden getrokken wagen zitten twee mannen verkleed als Mercurius (links) en Neptunus met drietand (rechts). Aan de zijkant van de wagen is een wapenschild met de Nederlandse leeuw vastgemaakt. Uit de ramen van de bovenverdiepingen hangen grote Nederlandse vlaggen. Een enorme mensenmenigte, waaronder veel met schijfvormige strohoeden, is op straat en dringt tegen de wagen voor in beeld. Meer op de achtergrond zien we iemand die een bordje met de letter 'H' in de hoogte houdt.

Fotokaart, verstuurd op 9 september 1908, van de optocht in Harlingen op 7 september 1908 ter gelegenheid van het 10-jarig kroningsjubileum van Koningin Wilhelmina. De stoet met de wagen waarop Wilhelmina, Mercurius en Neptunus zitten, passeert de Hoogstraat. Fotocollectie Hannemahuis.

Het steigerend paard

De Harlinger Courant van zondag 6 september 1908 gaf het programma van de festiviteiten: de allegorische optocht begon op maandag 7 september 1908 om 14 uur en was als volgt samengesteld: Piket Marechaussee, Commissierijtuig met 2 paarden, Vier tamboers, Het Stedelijk Muziekcorps, Wapenheraut van Nederland te paard, Vier ridders, dragende kartels met 1898-1908, Wagen met de Nederlandsche Maagd, omgeven door meisjes, Wapenheraut van Friesland te paard, Muziekcorps 'Vooruit' in kostuum 1650, Wagen Hulde aan H.M. de Koningin, Mercurius en Neptunus aan de voet der troon, Wapenheraut van Harlingen daarachter, de wagen wordt getrokken door 4 paarden, Commissierijtuig getrokken door 2 paarden, Vier ridders, dragende kartels met W. en H., Wagen, voorstellende de elf provinciën, Piket Marechaussee.

De route van de optocht was als volgt: Gebouw Twente, Havenplein, Grote Bredeplaats, Voorstraat tot Heiligeweg ZZ, Heiligeweg, Spekmarkt, Lanen, Ossenmarkt, Zuiderhaven, Prins Hendrikbrug, Noorderhaven NZ, Grote Sluis, St. Jacobstraat, Simon Stijlstraat, Brouwersstraat (dus langs het huis van familie Vestdijk Lanen 82a en het huis van S.W. Houtsma Brouwersstraat 22!), Zuiderhaven, Zuiderstraat, Dok, Twente. 's Avonds werd de route herhaald in omgekeerde richting.

Op woensdag 9 september 1908 publiceerde de Harlinger Courant het verslag van de festiviteiten. Hierin is de opmerkelijke overeenkomst van het motief van de steigerende paarden uit *Meneer Visser's hellevaart* terug te vinden. Tijdens de optocht begon op de Heiligeweg één van de paarden van de voorste wagen, waarin de feestcommissie zat, te steigeren:

Op den Heiligeweg had een klein incident plaats doordat door het steigeren van een der paarden het lamoen [lamoen = disselraam waarin het paard loopt, om de wagen te trekken] van het voorste commissie-rijtuig brak. Het tweespan werd afgespannen en even later door één paard vervangen; de stoet ging inmiddels door.

Hoewel het niet bewezen kan worden, is het goed mogelijk dat Simon Vestdijk sr., als lid van de feestcommissie of als ceremoniemeester, heeft geprobeerd het steigerende paard bij de teugels te grijpen en zich daarbij bezeerde. Over het indruk makende incident zal zeker thuis in huize Vestdijk gesproken zijn.

Vestdijk verwerkte de gebeurtenis in zijn roman. Meneer Visser heeft enige tijd voor de dag, waarop de roman begint, een stadsreiner en een los werkman omgekocht om de optocht op Koninginnedag te verstoren, vooral met het doel Anton Wachter sr, de vicevoorzitter van de Commissie voor Volksvermaak, daardoor te treffen. Door toedoen van de door meneer Visser omgekochte Rinse Kooistra en Sybe Jansonius steigert het paard voor de wagen met Maria van Bourgondië (de 'godin' volgens meneer Visser; mejuffrouw Wielaard, dochter van de agent met een witte baard). Vestdijk beschrijft het incident aldus:

Verduiveld, dat steigerende paard op Koninginnedag! Verwarde kluwen van mensen, dieren, wagens, wapenschilden, wambuizen, bastuba's, met Wachter als middelpunt! Allen als bezetenen springend rondom rood ceremoniemeestertje. Z'n hoge hoed onder de voet, kinderen onder de voet, gejoel en gegil, en vrouwen met hun handen voor hun oren, alsof alleen 't geluid gevaarlijks was. [...] Terwijl Wachter de teugels probeerde te grijpen, liepen de vier zeventiende-eeuwse paardenknechts als kakelende kippen om de wagen heen.

Wachter kneust hierbij zijn arm (hoofdagent Bastiaanse tegen meneer Visser: 'Meneer Wachter z'n arm schijnt lelijk gebroken te zijn, meneer', maar verderop in het boek zegt dokter Touraine terwijl hij Wachter onderzoekt: 'Niets gebroken. Zoals ik al dacht'.)

Identificatie

De fotokaart is op 9 september 1908 verstuurd door de 9-jarige Hinke Klein, dochter van de Harlinger koopman Siebren Klein (1867-1936), winkel en woonhuis op Hoogstraat 25 (nu De Rode Ploeg), naar haar jarige tante, de pasgetrouwde zus van haar vader, Titia Klarhamer-Klein in Utrecht.

Titia (Tjitske) Klein (geb Harlingen 9 september 1876, overl Ede 11 december 1948) was op 20 mei 1908 getrouwd met architect en meubelmaker Pieter Jan Christoffel Klarhamer (geb Zwiëp 27 december 1874, overl Ede 1954). Klarhamer ontwierp in 1907 de belettering van de etalageruit van de theehandel Fokke S. Klein in Deventer. Titia's broer Fokke S. Klein (geb Harlingen 15 augustus 1862, overl Den Dolder 4 oktober 1931) was koffie- en theehandelaar in Harlingen op Voorstraat 85, daarnaast had hij ook vestigingen in Deventer, Utrecht, Amsterdam en Den Helder.

Het getrouwde stel had na het huwelijk een woning betrokken aan het Oud Kerkhof 48bis, boven de theehandel van Titia's broer, Fokke Klein.

Opschriften en stempels achterzijde fotokaart:

Poststempels: Harlingen – Utrecht 9 sep 1908

Geadresseerd aan:

Mw T. Klaarhamer-Klein

Oud Kerkhof 48c

Utrecht

Opschrift:

Lieve Tante Tie

Eergister was er feest in Harlingen. Er was groote optocht. Hier op deze kaart is er een van de wagens vóór ons. Die daar op staat is de koningin. Ze heeft de kroon bij zich op het tafeltje dat naast haar staat. Wel gefeliseteeert tant met uw verjaardag en ik hoop dat tante nog lang mag leven de groeten van ons allemaal. Uw Hinke.

Noten:

ⁱ Gepubliceerd op www.vergetenharlingers.nl 18-10-2012 en in de *Vestdijk Kroniek*, nr. 121, april 2013, p. 43-47: Politiecommissaris Eveking en het seksschandaal in de Bargebuurt.

ⁱⁱ In: *Meneer Visser's hellevaart*, S. Vestdijk, Verzamelde romans, editie Nijgh & van Ditmar, 1978, p. 68-69.

Laatste wijziging: 20-08-2013